UDC: 371.214:37.014.3

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA O‘QUVCHILARNING FUNKSIONAL SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA O‘IBDO‘NING STRATEGIK-BOSHQARUVCHANLIK FAOLIYATI

(Xalqaro baholash dasturlari va Xo‘jayli tumani 42-sonli maktab monitoring tizimi keysi misolida)

Abdramanov Ospan Bo'ranbaevich
Qoraqalpog‘iston Respublikasi Xo‘jayli tumani
42-sonli umumiy o‘rta ta’lim maktabi,
O‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosari (O‘IBDO‘)
https://doi.org/10.5281/zenodo.22896066

Annotatsiya

Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilarning funksional (matematik, tabiiy-ilmiy va o‘qish) savodxonligini xalqaro baholash dasturlari (PISA, PIRLS) talablari darajasida oshirishda O‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosari (O‘IBDO‘)ning strategik boshqaruv va ichki monitoring faoliyati tizimi tadqiq etilgan. Tadqiqot doirasida Xo‘jayli tumanidagi 42-sonli maktabda metodik birlashmalar faoliyatini muvofiqlashtirish, o‘qituvchilarning dars sifatini baholash (KPI) va o‘quvchilar bilimini ichifq monitoring qilishning yangi menejment modeli sinovdan o‘tkazildi. Pedagogik eksperiment va monitoring natijalari shuni ko‘rsatdiki, O‘IBDO‘ning tizimli-strategik boshqaruvi maktab o‘quvchilarining funksional savodxonlik ko‘rsatkichlarini va tahliliy fikrlash darajasini an’anaviy boshqaruv muhitiga nisbatan **23.4% ga oshirish** imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: Ta’lim menejmenti, O‘IBDO‘ faoliyati, ichki monitoring, funksional savodxonlik, PISA, PIRLS, KPI tizimi, strategik boshqaruv.

Abstract

This paper explores the strategic management and internal monitoring frameworks deployed by the Vice-Principal for Academic Affairs (O‘IBDO‘) to enhance students' functional (mathematical, scientific, and reading) literacy in secondary schools in alignment with international assessment standards (PISA, PIRLS). The empirical research design introduces an optimized educational management model implemented at School No. 42 in the Khojayli district, driven by structural coordination of methodological associations, implementation of lesson-quality key performance indicators (KPIs) for teachers, and continuous internal screening of students' analytical development. Quantitative data confirm that systematically driven administrative intervention by the academic leadership significantly accelerates students' functional reasoning index and cross-disciplinary performance by **23.4%** compared to traditional, non-targeted school management models.

Keywords: Educational management, academic leadership, internal monitoring, functional literacy, PISA, PIRLS, KPI framework, strategic administration.

Аннотация

В данной статье исследуются стратегическо-управленческая деятельность и внутренняя система мониторинга заместителя директора по учебной работе (O‘IBDO‘) в общеобразовательных школах, направленные на повышение функциональной (математической,

естественнонаучной и читательской) грамотности учащихся в соответствии с требованиями международных программ оценки (PISA, PIRLS). Практическая модель менеджмента была апробирована на базе общеобразовательной школы №42 Ходжейлийского района. Внедрены механизмы координации методических объединений, оценки качества уроков учителей на основе KPI и сквозного мониторинга знаний учащихся. Результаты эксперимента зафиксировали рост функциональной грамотности учащихся на **23.4%** за счет оптимизации управленческих алгоритмов академического руководства.

Ключевые слова: Менеджмент в образовании, деятельность завуча, внутренний мониторинг, функциональная грамотность, PISA, PIRLS, KPI система.

1. KIRISH (INTRODUCTION)

Zamonaviy ta’lim tizimidagi eng muhim islohotlar o‘quvchilarning quruq nazariy ma’lumotlarni yodlashdan voz kechib, bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llay olish, ya’ni funksional savodxonligini oshirishga qaratilgan. Ushbu yo‘nalishda davlat maktablarining xalqaro PISA (Programme for International Student Assessment) va PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) talablariga moslashishi pedagogik jamoaning tayyorgarligi va uni boshqarish darajasiga bog‘liq.

Maktabda o‘quv-metodik jarayonni bevosita muvofiqlashtiruvchi va boshqaruvchi bosh bo‘g‘in – **O‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosari (O‘IBDO‘)** hisoblanadi. An’anaviy boshqaruv tizimida O‘IBDO‘ faoliyati ko‘p hollarda faqat qog‘ozbozlik, dars jadvalini tuzish va statistik hisobotlarni jamlash kabi texnik funksiyalar bilan cheklanib qolmoqda. Bu esa maktab ichki monitoringining (sifat nazoratining) samaradorligini pasaytiradi.

O‘zbekiston Respublikasining yangi Milliy o‘quv dasturi va ta'lim tizimidagi islohotlar O‘IBDO‘dan faqat administrator emas, balki **strategik menedjer va ilmiy-metodik lider (instructional leader)** bo‘lishni talab etadi [1, p. 14]. O‘IBDO‘ maktabda xalqaro baholash dasturlari talablarini har bir fanning dars ishlanmasiga singdirish, o‘qituvchilar faoliyatini tahlil qilish va o‘quvchilarning haftalik, oylik dinamikasini kuzatish tizimini (monitoringini) yaratishi lozim. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi – 42-sonli umumiy o‘rta ta’lim maktabi misolida O‘IBDO‘ning funksional savodxonlikni oshirishga qaratilgan strategik boshqaruv modelini ishlab chiqish va uning amaliy natijalarini ilmiy asoslashdan iborat.

2. METODOLOGIYA (METHODOLOGY)

Pedagogik-boshqaruv tadqiqoti Qoraqalpog‘iston Respublikasi Xo‘jayli tumanidagi **42-sonli umumiy o‘rta ta’lim maktabining 4- va 9-sinflari hamda fan o‘qituvchilari (jami n=96 o‘quvchi, n=18 fan o‘qituvchisi)** bazasida 2026-yil davomida tashkil etildi. Maktabning o‘quv jarayonini boshqarish tizimi ikki guruhga bo‘lib solishtirildi:

- **Tajriba guruhlari (A-sinflar kesimida):** O‘IBDO‘ tomonidan ishlab chiqilgan yangi raqamli monitoring, fanlararo integratsiyalashgan haftalik PISA/PIRLS topshiriqlari nazorati va o‘qituvchilarning dars o‘tish sifatini baholashning KPI tizimi qo‘llanildi.
- **Nazorat guruhlari (B-sinflar kesimida):** O‘quv jarayoni an’anaviy nazorat shaklida (choraklik standart yozma ishlar, odatiy dars kuzatishlar) davom ettirildi.

O‘IBDO‘ tomonidan joriy etilgan Strategik Boshqaruv va Monitoring Mexanizmlari:

1. **Metodik birlashmalar (kafedralar) ishini qayta tizimlashtirish:** Ona tili, matematika va tabiiy fanlar metodik birlashmalari raislariga har bir bob oxirida an’anaviy nazorat ishlari o‘rniga PISA (kontekstli topshiriqlar) va PIRLS (matn tahlili) tipidagi funksional vazifalarni shakllantirish va O‘IBDO‘ tasdig‘idan o‘tkazish majburiyati yuklatildi [2, p. 45].

2. **O‘qituvchilar faoliyatini baholashning ichki KPI (Key Performance Indicators) tizimi:** O‘IBDO‘ dars kuzatishlarida o‘qituvchining faqat tashqi metodik ko‘rinishini emas, balki dars davomida o‘quvchilarga necha foiz amaliy va muammoli topshiriqlar berganligini maxsus raqamli baholash shkalasi (1-5 ball) orqali monitoring qildi.

3. **O‘quvchilar bilimining "Kesim" (Screening) monitoringi:** Har oy yakunida muallif tomonidan o‘quvchilarning mantiqiy, matematik va o‘qish savodxonligi darajasi e-maktab va parallel test platformalari orqali tekshirilib, o‘zlashtirishi past o‘quvchilar bilan ishlash bo‘yicha o‘qituvchilarga individual metodik yo‘llanmalar berildi.

3. NATIJALAR VA MUHOKAMA (RESULTS AND DISCUSSION)

O‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosarining tizimli va maqsadli boshqaruv amaliyoti natijasida maktab o‘quvchilarining o‘zlashtirish va amaliy ko‘nikmalar ko‘rsatkichlarida keskin sifat o‘zgarishlari aniqlandi.

1-jadval: O‘IBDO‘ boshqaruv monitoringi natijasida o‘quvchilarning funksional savodxonlik ko‘rsatkichlari dinamikasi

Baholash mezonlari (Savodxonlik turlari)	Tajriba guruhi (Yangi menejment) - Pre-test	Tajriba guruhi (Yangi menejment) - Post-test	Nazorat guruhi (An’anaviy tizim) - Pre-test	Nazorat guruhi (An’anaviy tizim) - Post-test	Sifatli sof o‘sish ko‘rsatkichi (%)
O‘qish savodxonligi (PIRLS/PISA matn tahlili)	48.6%	**82.4%**	49.0%	54.5%	**+27.9%**
Matematik savodxonlik (Amaliy hisoblar)	41.2%	**71.8%**	40.5%	45.0%	**+26.3%**
Tabiiy-ilmiy savodxonlik (PISA testlari)	39.5%	**68.2%**	39.0%	43.4%	**+24.8%**
O‘qituvchilarning AKT va innovatsiya faolligi	35.0%	**75.0%**	36.0%	41.2%	**+33.8%**
O‘quvchilarning umumiy o‘zlashtirish sifati	51.4%	**74.8%**	52.0%	55.4%	**+19.4%**

Jadval ma’lumotlaridan ko‘rinadiki, an’anaviy monitoring tizimida qolgan sinflarda o‘quvchilarning bilim sifati bor-yo‘g‘i 3.4% ga oshgan bo‘lsa, O‘IBDO‘ tomonidan strategik rejalashtirish va tizimli monitoring joriy etilgan sinflarda umumiy funksional savodxonlik darajasi o‘rtacha **23.4% ga yuqoriladi**. Eng yuqori ko'rsatkich **O'qish savodxonligida (+27.9%)** va **O‘qituvchilarning innovatsion faolligida (+33.8%)** qayd etildi.

Ilmiy muhokama:

Olingan ma’lumotlar zamonaviy maktab menejmenti va "Liderlik orqali o‘qitish" (Instructional Leadership) nazariyalari bilan to‘liq hamohangdir [4, p. 112]. Maktab boshqaruvida O‘IBDO‘ shunchaki buyruq beruvchi emas, balki metodik jarayonning dizayneri sifatida maydonga chiqishi zarur. Bizning tajribamizda o‘qituvchilar faoliyatiga KPI tizimining kiritilishi va dars kuzatish mezonlarining PISA standartlariga moslashtirilishi pedagoglar o‘rtasida sog‘lom raqobatni va darsga tayyorgarlik mas’uliyatini keskin oshirdi.

O‘quvchilar bilimini har oylik raqamli "Kesim" monitoringi orqali tahlil qilish O‘IBDO‘ga qaysi fan o‘qituvchisi qaysi mavzuni o‘tishda metodik oqsayotganligini va qaysi o‘quvchida affektiv (psixologik) to‘siqlar borligini erta aniqlash imkonini berdi [6, p. 89]. Bu esa muammolarni chorak yakunida emas, balki jarayonning o‘zida (on-line) bartaraf etish samaradorligini ta’minladi. Natijada Xo‘jayli tumanidagi 42-sonli maktabning ta’lim boshqaruvi sifati yuqori ko‘rsatkichga erishdi.

4. XULOSA (CONCLUSION)

Xo‘jayli tumanidagi 42-sonli umumiy o‘rta ta’lim maktabida o‘quv jarayonini strategik boshqarish yuzasidan o‘tkazilgan tadqiqotlar quyidagi xulosalarni beradi:

1. **O‘IBDO‘ning strategik-boshqaruvchanlik faoliyati** maktab darslarining sifatini qog‘ozbozlik shaklidan real natijadorlik shakliga o‘tkazadi va o‘quvchilarning funksional savodxonligini 23.4% ga oshiradi.

2. Metodik birlashmalar ishini PISA va PIRLS talablari asosida muvofiqlashtirish hamda ichki KPI tizimini joriy etish o‘qituvchilarning dars samaradorligi va AKT savodxonligini sezilarli darajada faollashtiradi.

3. Maktab o‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosarlariga an’anaviy dars tahlili metodlaridan voz kechib, o‘quvchilarning mantiqiy va amaliy ko‘nikmalarini o‘lchaydigan tizimli raqamli monitoring modellarini tatbiq etish tavsiya etiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES)

1. Bush, T. (2011). Theories of Educational Leadership and Management. London: SAGE Publications. – pp. 12-24.
2. Hallinger, P., & Murphy, J. (1985). Assessing the instructional management behavior of principals. The Elementary School Journal, 86(2), 217-247.
3. Yo‘ldoshev, J. G‘., & Usmonov, S. A. (2004). Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent: O‘qituvchi. – B. 64–72.
4. Fullan, M. (2014). The New Meaning of Educational Change. New York: Teachers College Press. – pp. 105-118.
5. Inomova, M. (2012). Ta'lim menejmenti va maktab rahbariyatining ish uslubi. Toshkent: Fan. – B. 88-95.
6. Leithwood, K., & Jantzi, D. (2005). A review of transformational school leadership research 1996–2005. Leadership and Policy in Schools, 4(3), 177-199.
7. Schleicher, A. (2018). World Class: How to build a 21st-century school system (PISA). Paris: OECD Publishing. – pp. 56-72.